

*Ювковецька Ю. О.,**кандидат філософських наук,**доцент кафедри іноземної філології та перекладу**Київського національного торговельно-економічного університету**Тонконог І. В.,**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри іноземної філології та перекладу**Київського національного торговельно-економічного університету*

МОВНІ ВІДМІННОСТІ Й ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ІДІОМАТИЧНИХ ВИРАЗІВ

Анотація. У статті йдеться про специфічний складник мови – ідіоматичні вирази. Протягом дослідження розглянуті такі аспекти: сутність поняття – проаналізовано тлумачення різних науковців, словників і підсумований загальний сенс; джерела походження, різницю між сталими висловами, колокаціями, фразеологізмами. Окремо виділяються види фразеологізмів, адже вони за своєю структурою дуже сильно варіюються. Іноді використовуються лише словосполучення, а іноді зустрічаються повні речення. Через особливості походження та самобутність цих виразів у статті визначено основні способи перекладу англійських ідіом українською мовою, такі як ідентичний переклад, часткова, синонімічна та описова інтерпретація. Коли є спільне джерело походження, підібрати абсолютний аналог дуже легко, однак в основному використовують такі вислови, у сутність яких закладена конкретна маловідома історична подія або особа. Тому проаналізовані певні ідіоматичні вислови та знайдені аналоги мови перекладу. Незважаючи на те що фразеологізми притаманні неформальному спілкуванню, часто їх можна зустріти в літературних творах і новинах. Тому вивчення цієї теми сприяє ознайомленню з традиціями та історією мови. Дана тематика присвячена полегшенню вивчення іноземної мови, адже під час опанування недостатньо регулярного поповнення словникового запасу, потрібно ще краще ознайомлюватися з лексикологією та стилістикою, а також національними особливостями, етносом, культурою. Окремо виділені головні труднощі під час перекладу, адже граматично та синтаксично ідіоматичні вирази не завжди підпорядковуються традиційним правилам англійської мови. Проблема подвійного перекладу також взята до уваги, адже у зв'язку з особливостями кожної культури у процесі перекладу може виникати можливість інтерпретувати у буквальному сенсі. Також були знайдені основні методи подолання труднощів, серед яких дослідження походження ідіоматичного вислову, використання фразеологічних словників, практична діяльність.

Ключові слова: ідіоматичні вирази, джерело, походження, переклад, спілкування, сталі вирази, колокація, фразеологізми, неформальна мова, бар'єри.

Постановка проблеми. Для досконального вивчення та розуміння мови лише словарного запасу недостатньо, потрібно ознайомлюватися із етносом, культурою та менталітетом представників мови. Адже під час вивчення іноземної мови кожен стикався

з ситуацією, коли розумів значення всіх окремих слів у реченні, однак не міг визначити загальний сенс, оскільки щось перешкоджало процесу тлумачення. Ця нездатність перекладу або неоднозначність полягає у застосуванні в мові ідіоматичних виразів або фразеологізмів. Фразеологічні звороти в англійській мові вже протягом багатьох століть зберігають історію англо-саксонської культури, більшість з них притаманна лише конкретним подіям та народам, тому часто при перекладі виникають труднощі у тлумаченні. Однак, вживання ідіом збагатить лексикон та допоможе розуміти носіїв мови. Тому було вирішено розглянути особливості перекладу ідіоматичних виразів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що сучасна англійська мова стає більш спрощеною, так званою "Globish", носії все одно часто використовують дані вислови у своєму мовленні. Через те, що майже кожний фразеологізм має своє трактування та історію, були досліджені як більш нові літературні джерела, авторами є І. В. Корунець [5], А. Ю. Клименко [4], так і напрацювання минулого століття. Серед авторів зустрічаються і вітчизняні науковці, як вказано вище, та праці іноземних авторів – П. Сімпсон [2], Ф. Р. Палмер [1], В. Шекспір [6], Т. Вен [7].

Мета. Визначити сутність ідіоматичних виразів. Розглянути особливості та випадки вживання фразеологізмів. Проаналізувати і сформулювати можливі способи перекладу англійських ідіоматичних висловів та методи усунення бар'єрів тлумачення.

Виклад основного матеріалу. Для кращого розуміння сутності ідіоматичного вислову звернемо увагу на трактування цього поняття різними вченими. За словами П. Сімпсона ідіоми походять від метафор, які є сталими фразами. Їх часто називають скупченнями слів, загальний переклад яких важко зрозуміти зі складових [2, с. 93]. Аналогічно цьому Ф. Палмер описує ідіоми, як «послідовність слів, значення яких неможливо передбачити зі значень самих слів» [1, с. 41].

Словник ідіом Лонгмана пропонує досить складне визначення ідіом. Він описує їх як вирази, сенс яких є скоріше метафоричним, ніж буквальним, і додає, що ці вирази, як правило, незмінні або мають сталу форму [3, с. 3].

З вище зазначеного стає зрозумілим те, що ідіома – це стала форма використання певної сукупності слів, загальний переклад яких не відповідає кожному окремо. Сюди можуть

входити як повнозначні слова, що називають предмет, подію, явище, та неповнозначні, що не відповідають на питання. Існують багато типів ідіоматичних висловів, серед яких: 1) традиційні (“spill the beans” – розбовтувати, розкривати секрет; “give up the ghost” – помирати), під структурою таких виразів всі і розуміють сутність фразеологізмів. Багато з них навіть виглядають як повне речення: “your guess is as good as mine” – не маю жодної думки. Іноді можуть бути лише частиною речення, тобто словосполученням. Якщо головне слово – іменник, то зазвичай ідіома в реченні виступає додатком. 2) Пари слів – фразеологізми, в яких слова сполучені за допомогою “by, and, or”: “hammer and tongs” – з усієї сили. 3) Ідіоми з “it” – вислови, де “it” є фіксованою складовою, тобто не позначає слово, що йде перед ним: “live it up” – відірватися на вечірках. 4) Алюзії – фрази, які вживаються англійцями у розмові та не трактуються у словниках. 5) Архаїзми, які застосовуються і по сьогодні: “kith and kin” – рідні та близькі. 6) Фразові дієслова – вислови, що складаються з дієслова та одного чи декількох дієприслівникових часток або прийменників: “put up with” – миритися; “make up” – складати [4; 5].

Всі види ідіоматичних висловів більш характерні розмовному стилю спілкування, адже пов’язані з конкретними подіями історії, традиціями. Однак, часто можна зустріти короткі заголовки у публіцистичному стилі мови. Ідіоматичні вирази використовують для того, щоб звернути увагу та скоротити сам надпис. Для прикладу пропонуємо розглянути статтю з мас-медіа “BBC” – “The ‘law’ explaining why we waste time”. Тут “to waste time” означає витратити свій час на непотрібні речі, тобто автор окреслив суть статті меншою кількістю слів [7]. Також, можна зустріти фразеологізми у художніх творах. Вдалим прикладом будуть ідіоми з віршів та сонет В. Шекспіра, які зараз загальноживані в усьому світі. Наприклад, “love is blind” – любов сліпа, “break the ice” – розтопити лід, знайти спільну мову, “brevity is the soul of wit” – стислість – сестра таланту, “in one’s heart of hearts” – у глибині душі. Як бачимо, деякі фрази стали застосовуваними і в нашому спілкуванні, хоча часто ми не помічаємо, що фактичний переклад не дорівнює закладеному сенсу [6].

Дані вирази зустрічаються в кожній мові, тобто, перекладаючи, можна неправильно зрозуміти сенс того, що було сказано автором. Іноді інтерпретація одного фразеологізму може бути схожою або навіть ідентичною в багатьох мовах світу, така ідіома стає інтернаціоналізмом, як справжнім/усталеним (“twenty four on seven” – 24/7), так і запозиченим (“a man is judged by his deeds, not by his words” – зустрічають по одязі, проводжають по розуму) [10; 2, с. 14].

В англійській мові часто можна сплутати ідіому, колокацію та сталі вислови. Колокація – це два або більше слів, які, від-

повідно до правил певної мови, вживаються тільки так. Сталі вислови – це форма вираження певної ідеї або концепції, яка має більш специфічне значення, ніж окремий переклад складових. Різниця між ідіомою та останнім полягає в тому, що якщо брати до уваги кожний елемент у фразеологізмі, то загальний сенс буде зовсім незрозумілим. У сталих висловах можна за рахунок головного слова визначити сенс сказаного. Аби зрозуміти різницю, слід порівняти (табл. 1).

Аби правильно інтерпретувати фразеологізм, існують різні способи перекладу:

1) Абсолютний еквівалент (власне інтернаціоналізми, що ідентичні і за сенсом, і за перекладом). Така ситуація часто зустрічається тоді, коли мови відносяться до однієї мовної сім’ї/групи, коли у представників мов є спільні традиції, історія. Тобто ідіоми можуть мати одне спільне джерело походження [9, с. 188]. Серед таких слід виділити:

1. Грецька або інша міфологія:

“Augean stables – авгієві стайні;

“The Trojan horse” – троянський кінь;

“Achilles heel” – Ахіллесова п’ята.

2. Стародавня історія:

“The golden age” – золотий вік;

“I came, I saw, I conquered” – прийшов, побачив, переміг.

3. Вислови зі священних джерел та Біблійські праці:

“There is nothing new under the Sun” – нічого нового під Сонцем (відсутність нових ідей);

“Prodigal son” – блудний син.

Іноді, порядок слів в перекладі може бути трохи змінений: “let the cock crow or not” – співатиме півень чи ні. Однак, сенс та кожний компонент залишається перекладеним, тому це не впливає на вираз.

2) Частковий переклад фразеологізму [9, с. 191].

Дуже часто абсолютного еквівалента не існує в мові, якою перекладають, навіть якщо фразеологізми мають спільне джерело походження. Тому обирають схожі, де може бути: 1) видозмінена структура в цільовій мові (“as flies to sugar” – як мухи на мед); 2) додано або вилучено компонент (“come up against a blank wall” – говорити, ніби до глухої стіни); 3) змінений компонент на інший (“like a tired butterfly” – “як сонна муха”); 4) узагальнення початкового варіанту (“one’s own flesh and bone” – рідна кровинка).

Класифікують 3 основні групи часткового перекладу. До першої групи належать фразеологізми, що збігаються за значенням, стилістичним забарвленням та образністю, але лексично відрізняються: “to promise wonders”, “to promise the moon” – обіцяти золоті гори, “to buy pig in a poke” – купити kota в мішку. До другої групи належать фразеологізми, що збігаються за сенсом, образністю, лексичним складом і стилістикою, але відріз-

Таблиця 1

Різниця між видами сталих фраз

Вид	Приклад	Обґрунтування
Колокація	1) “To do homework” – робити домашнє завдання; 2) “To make a cake” – робити/готувати торт.	1) “To do” – робити звичні дії; 2) “To make” – робити, створювати матеріальні речі.
Сталі вислови	1) “For the sake of” – заради; 2) “On the other hand” – з іншої сторони.	1) “Sake” – користь, виступає головним словом; 2) “Other hand” – інша рука, тобто інша думка.
Ідіома	1) “A can of worms” – дуже складна проблема; 2) “As cool as cucumber” – спокійний як удав.	Дослівний переклад: 1) Банка глистів; 2) Класний як огірок.

Джерело: побудовано автором за даними [9, с. 182–188]

няються за такими ознаками, як число і порядок слів, наприклад “not to see the wood for the trees” – не бачити за деревами лісу (розбіжність в порядку слів). До третьої групи належать фразеологізми, які збігаються за всіма ознаками, за винятком образності. Ми часто кажемо «відправитися на бокову», тоді як англійським еквівалентом буде «to go to bed» [10].

3) Аналоги мови перекладу [9, с. 192-193]:

Коли не існує абсолютних еквівалентів та синонімів у мові перекладу, використовують саме цей спосіб перекладу. Наприклад: “do not teach your grandmother to suck eggs” – не вчи вченого; “to lose one’s breath” – кидати слова на вітер; “no power to your elbow” – ні пуху, ні луски. Часто застосовуються прототи мови перекладу – “Don’t count your chicken before they are hatched” – не кажи гоп, поки не перестрибнеш.

Однак, слід зауважити, що перед тим, як знаходити відповідний аналог в мові перекладу, слід дослідити історію виникнення конкретного фразеологічного виразу. Розглянемо на прикладах: “Bob’s your uncle”, що буквально перекладається як Боб – це твій дядько. Однак, нічого спільного з такою інтерпретацією немає. Проаналізувавши дану інформацію (табл. 2), можна знайти еквіваленти в українській мові – «Простіше простого!», «І справа з кінцем!» [10].

4) Описовий переклад.

Деякі фразеологізми використовуються лише в одній мові або діалекті, тобто не мають ні абсолютних еквівалентів, ні синонімічних у мові перекладу. Тоді можна перекладати описово різними методами [9, с. 193-195]:

1. Використовуючи одне слово-узагальнення:

“To keep a steel tongue in one’s head” – мовчати.

2. Використання словосполучення:

“Four dollar question” – найважливіше питання;

3. Переклад реченням або ширшим поясненням:

“Yes-man” – людина, що з усіма постійно згоджується, тільки підтакую.

Дуже часто при перекладі виникають певні бар’єри, які спростовують значення фразеологізму. Давай розглянемо їх:

1) Подвійний переклад. Виникають ситуації, коли фразеологізм можливо перекласти у буквальному сенсі, а його справжній переклад буде відрізнитися. “Wash one’s hands of someone or something” – зняти із себе відповідальність, що є правильним трактуванням. З іншої сторони, можна почати перекладати, як мити руки. “Cats and dogs” – злива, якщо перекладати як фразе-

ологізм, – коти та собаки (буквально). “Stick one’s chin out” – бути незгодним, протидіяти, перекладається в англійській мові, – випинати підборіддя (у буквальному сенсі). У певних країнах останнє тлумачення, як жест, може означати згоду або відмову.

2) Зміна будь-якої частини фразеологізму. Наприклад: “give up the ghost” означає «помирати». Заміна слів (компонентів) на синоніми призведе до втрати ідіоматичного сенсу, та сенс буде наближеним до буквальному сенсу. Наприклад, “to give up the wraith”, “to realize the ghost”. Таким чином, можна не зрозуміти або переплутати тлумачення [3, р. 89].

3) Фразеологізм функціонує як єдине ціле семантично, але не завжди граматично. Наприклад: “keep a straight face”, тобто бути серйозним. При застосовуванні даної ідіоми минулий час буде формуватися не звичним способом – додаванням закінчення “ed”, адже дієслово “keep” вживається не окремо, тому і має інше значення. Правильним варіантом буде “He could not keep a straight face”. Незважаючи на це, часто минулий час формується за правилами закінчень або зміною форми. Наприклад: “the man gave up the ghost”. Іменник в свою чергу майже ніколи не змінює своє число. В інших випадках, коли ідіома складається з прикметника та іменника, останній іноді все-таки може змінювати число, а прикметник при цьому не стає в більшій або меншій мірі. Наприклад, “red herring”, “red herrings” – відволікаючий маневр, відволікаючі маневри [2, с. 165; 10].

4) Синтаксичні зміни спростовують значення фразеологізму. Під синтаксичними обмеженнями мається на увазі пасивний стан в англійській мові, оскільки початково одні ідіоми мають пасивну форму, а інші – ні. Перехідні дієслова зазвичай можуть бути перетворені з активної форми в пасивну. Однак, у випадку застосування фразеологізмів цього здійснити неможливо. Наприклад, ідіоми “give up the ghost” та “kick the bucket” містять перехідні дієслова (to give, to kick), однак жодне з них не може бути перетворене в пасивну форму. Практично всі фразеологізми не здатні до граматичних операцій. Обмеження варіюються від ідіоми до ідіоми. Тому слід звертатись до фразеологічних словників [8, с. 25–27].

5) Оскільки деякі фразеологізми не є поширеними в інших мовах або пов’язані з історією однієї країни/національності, то важко зрозуміти сенс. Для цього потрібно вивчати історію походження ідіом. Наприклад: “Hobson’s choice” – жодного вибору. Фразеологізм стали використовувати після історії про Томаса Гобсона, який мав стайню. Він пропонував обрати покупцям

Таблиця 2

Аналоги англійських ідіом

Ідіома	Дослівний переклад	Історія походження	Аналог мови перекладу
Bob’s your uncle	Боб – це твій дядько	У кінці 19 століття політичний діяч Артур Бальфур став Генеральним секретарем Міністерства закордонних справ і торгівлі Ірландії. Тоді поширилися чутки про те, що без свого дядька, Роберта Сесіла, який на той час був прем’єр-міністром Великобританії, недосвідчений племінник не отримав цю посаду. Ім’я Роберт скорочували, як «Боб». Таким чином, “to have Bob as your uncle” стало означати успіх.	«Простіше простого!», «І справа з кінцем!».
Dead as a doornail	Мертвий як дверний цвях	Раніше цвяхи були виготовлені ручною працею, тому вони коштували дуже багато. При будівництві хатини використовували старі цвяхи. Однак, коли забивали двері, то кінець цвяха загинали, аби можна було багаторазово відкривати за закривати двері.	“Ціна гріш”
Head in the clouds	Голова в хмарах	Раніше у Великобританії пішоходи чули «Get your head out of the clouds!» від водіїв. Вони ввічливо зверталися слідкувати за рухом машин та бути обережними, бо ті ризикували потрапити під колеса авто. Зараз ідіома використовується, аби вказати, що людина думає про віддалені речі, коли є чим займатись.	“Літати в хмарах”, “Будувати повітряні замки”

Джерело: побудовано автором за даними [10; 5]

будь-яку з начебто 40 коней, коли насправді мав тільки одну. Тобто, коли приходили за конем, вибору не було [5].

Висновки і перспективи. Вивчення фразеологізмів є дуже важливим аспектом для опанування іноземної мови. Хоча дані вирази вживаються в основному в неформальній мові, в англійській мові їх більше 25 тисяч. Як і в українській мові, вони надають мовленню самобутності, образності та своєрідності. Вивчення ідіом сприяє розумінню мови, ознайомленню національних особливостей, традицій; збільшує лексикон. З вище зазначеного стало зрозуміло, що є різні способи перекладу фразеологізмів, серед яких: абсолютний переклад, синонімічний, частковий та описовий. Для того, щоб не помилятися в інтерпретації ідіоматичного вислову, потрібно користуватися фразеологічними словниками та вивчати історію походження даних висловів.

Література:

1. Palmer F. R. *Semantics* / Palmer. Cambridge: Cambridge University Press., 1981. 221 с.
2. Simpson P. *A resource book for students* / Paul Simpson. New York: Routledge, 2004. 262 с.
3. Thomas H.L. *Longman Dictionary of English Idioms* / Thomas Hill Long. Harlow: Longman, 1979. 408 с.
4. English idioms. URL: <https://www.ef.com/ca/english-resources/english-idioms/>.
5. Reverso Context: поисковая система для перевода в контексте. URL: <https://context.reverso.net/>.
6. Shakespeare W. *William Shakespeare Sonnets* / William Shakespeare. URL: <http://www.william-shakespeare.info/william-shakespeare-sonnets.htm>.
7. Wen T. The 'law' explaining why we waste time [Електронний ресурс] / Tiffanie Wen. 2019. URL: <https://www.bbc.com/worklife/>.
8. Баранцев К.Т. *Англо-український фразеологічний словник* / Костянтин Тимофійович Баранцев. Київ: Т-во "Знання", 2005. 1056 с.
9. Корунець І.В. *Теорія і практика перекладу (аспектний переклад)* / І.В. Корунець. Вінниця: Нова Книга, 2001. 446 с.
10. Клименко А. Ю. *Ідіоми в Англійській мові (Idioms)* [Електронний ресурс] / Анастасія Юрїївна Клименко. URL: <http://englishprofi.com.ua/%d0%bc%d0%b0%d1%82%d0%b5%d1%80%d1%96%d0%b0%d0%bb%d0%b8/idioms/>

Yuvkovetska Yu., Tonkonoh I. Language differences and peculiarities of idiomatic expressions translation

Summary. The article deals with the specific component of language – idiomatic expressions. During the study, the following aspects were considered: the concept – interpretations of different scholars, dictionaries, summarized overall meaning; sources of origin, the difference between fixed phrases, collocations, phraseologisms. Types of phraseologisms are stand out as their structures vary. Sometimes only phrases are used and sometimes complete sentences are used. Due to the peculiarities of origin and originality of these expressions, the article identifies the main ways of English idioms translating into Ukrainian, such as absolute equivalents, partial, synonymous and descriptive interpretation. When there is a common source of origin, it is easy to find an absolute analogue. However, expressions sense can contain a specific, unknown historical event or person often used. Therefore, the article analyzes certain idiomatic expressions and analogues in the language. Although phraseologisms are used in an informal communication, they can often be found in literary works and news. Therefore, studying of this topic helps you become familiar with the traditions and history of the language. This topic is devoted to facilitating the study of a foreign language, because it is not enough to enrich your lexicon regularly, it is also necessary to take into consideration lexicology and stylistics, as well as national peculiarities, ethnicity, culture. The main difficulties in translation are singled out as idiomatic expressions are formed grammatically and syntactically not always according to traditional English rules. The problem of translation that has got two variants (literal and true) has also been taken into consideration. Due to the peculiarities of every culture, the possibility of literal interpretation can exist. Basic methods of overcoming difficulties in the translation process were also highlighted such as research on idiomatic expression origin, use of phraseological dictionaries, practice.

Key words: idiomatic expressions, source, origin, translation, communication, fixed phrases, collocation, phraseologisms, informal speech, barriers.